

פניני מנחת חינוך

גליון 13
פרשת - דברים
שנת : תשע"ז

יו"ל ע"י כולל מנחת חינוך "מנוחת רחל" לע"נ מרת רחל קופמן ע"ה בת יבלחט"א הגר"ח"י שפירא שליט"א

תוכן הגליון

- בורר יזידי - האם יכול לשמוע צד אוזר שלא בפני צד שני.
- לא תגורו - האם אפי' בפיקווז נפש ?
- שורש ודין - מצות ישיבת ארץ ישראל.
- עניינא דיומא - איסור רוזיצת ידיו בתשעה באב - משום תענית או משום אכילות.

פירוש ודין / רמב"ן מצוה ד'

פנו וסעו לכם ובאו הר האמורי וגו' באו ורשו את הארץ וגו' [פרק א' פס' ת-ח]

הרמב"ן במצוה ד' כתב שמפסוק זה למדנו [וכן מעוד מקראות] שנצטוו ישראל להוריש את הגויים מארץ ישראל ולכבשה, וכן נצטוו לשבת בה, ואפי' אחר שכבשו וגירשו האומות מתוכה אין היתר לישראל להתישב במקום אחר אלא דוקא בארץ ישראל, והוסיף הרמב"ן שמצוה זו היא לדורות ואפי' בזמן הגלות חייב כל אחד ואחד מעם ישראל להתישב בארץ ישראל, ולמד זה הרמב"ן [דהיא מצוה לדורות] מהא דהגמ' מפליגה בכמה מקומות במעלת הדר בארץ ישראל עד שאמרו 'כל היוצא ממנה וגר בחוצה לארץ כאילו עובד עבודה זרה' וע"כ שהוא מטעם שמבטל המצוה החשובה של ישיבת ארץ ישראל.

אבל הרמב"ם לא מנה מצוה זו במנין המצוות וכתבו בזה האחרונים בכמה אופנים ועיקרא דמילתא הוא דיש לפרש דברי הרמב"ם בשני אופנים, או דס"ל שכל הפסוקים שהביא הרמב"ן אין פירושם שהיתה מצוה לישראל לכבוש הארץ ולישב בה אלא שזו הבטחה מה' שיוכלו לכבוש ולישב ואין להם לפחד מהגויים וכן משמע מרש"י שפרש כך את הפסוקים שהרמב"ן מביא, או שאפי' נימא שהרמב"ם סובר שנצטוו ישראל שבאותו הדור לכבוש ולהתישב בארץ, מ"מ זו מצוה לשעתה שנצטוו ישראל שבאותו הדור אבל אין זו מצוה לדורות, והא דמפליגה הגמ' במעלת הדר בארץ ישראל יש לומר דאין זה מחמת המצוה אלא משום מעלת וקדושת ארץ ישראל.

והנה המגילת אסתר כתב לסייע לשיטת הרמב"ם דאין זו מצוה לדורות מהא דמבואר בגמ' בכתובות [ק"א א'] ששלש שבועות השביע הקב"ה את ישראל ואחד מהם היא שלא יעלו בחומה והיינו שלא לכבוש את ארץ ישראל לפני שתבוא הגאולה ע"י מלך המשיח, ואיך יתכן לומר שמצווים לדורות לישב בארץ ישראל הרי אדרבה נצטוונו בנבואה שלא לעלות בחומה.

אמנם ביארו בזה וכן מדוקדק בדברי הרמב"ן שאין הישיבה בארץ ישראל סתירה לשבועה דהשבועה היא רק לא לעלות בצורה של כיבוש וכמו שכתב רש"י "יחד ביד חזקה" אבל לעלות ביחידות ולגור בה אין זה נחשב עליה בחומה ויגירסת היעב"ץ שלא יעלו בחומה דהיינו שעולים יחד ומקיפים ארץ ישראל כחומה ע"י מצור וכיבוש].

אלא דאכתי קשה מה שהקשה במג"א דהרי מן התורה המצוה היא לכבוש ולהתישב וא"כ להרמב"ן לכאורה גם לדורות יש מצוה לכבוש הארץ וא"כ איך השביע הנביא את ישראל שלא יעלו בחומה הרי אין הנביא רשאי לחדש דבר מעתה, ושבועה זו נוגדת למצוה כיבוש ארץ ישראל, [נא"כ נאמר דמצות הכיבוש גם להרמב"ן היא רק לשעתה ורק על הישיבה כתב הרמב"ן שהיא גם לדורות ולא משמע כך בדבריו].

ועוד הקשה דגם על הישיבה גופא איכא מ"ד בגמ' בכתובות [שם] דהעולה מבבל לארץ ישראל עובר בעשה ואיך יתכן שיש בזה איסור עשה הרי מן התורה מצווים להתישב בארץ ישראל.

עוד הקשו על הרמב"ן ממה שאמרו חז"ל [סוטה י"ד א'] "מפני מה נתאוה משה ליכנס לארץ ישראל וכי לאכול מפריה הוא צריך או לשבוע מטובה אלא אמר הרי מצוות התלויות בארץ הלואי ויתקיימו על ידי" ולהרמב"ן מדוע לא נאמר שנתאוה ליכנס לארץ כדי לקיים מצות ישיבת ארץ ישראל,

וכתב בזה המשך חכמה [ריש פרשת ראה] דמצות ישיבת ארץ ישראל מתקיימת גם בעבר הירדן ובה שנלחם בסיחון ועוג כבר קיים המצוה וכן משמע בפסוק הנ"ל דבואו הר האמורי וגו' וכתב הרמב"ן שכאן פירש להם גבולות הארץ שנצטוו לכבשה הרי דגם ארץ האמורי בכלל ארץ ישראל לענין מצות ישיבת ארץ ישראל] ומשום כך אמרו חז"ל שנתאוה לקיים מצות התלויות בה שנהגו רק לאחר כיבוש וחילוק ארץ ישראל.

בורר יזידי - האם יכול לשמוע צד

אחד שלא בפני צד שני

שמוע בין אוזיכם ושפטתם צדק וגו'

מפסוק זה למדו חז"ל [סנהדרין ז' ב'] שאסור לדיין לשמוע דברי בע"ד אחד שלא בפני חברו, עוד למדו זאת חז"ל [שם] מהפסוק לא תשא שמע שוא, דהיינו שקר, וכשבע"ד טוען שלא בפני חברו אינו חושש לשקר.

והנה החינוך [מצוה ע"ד] כתב לגבי מצות "לא תשא שמע שוא" שאינה נוהגת בנקיבות דאינן דנות וכתב המנח"ח [אות ב'] דלכאורה נוהג גם בנקיבות באופן של "קבלו עלייהו" דהרי קיי"ל [סנהדרין כ"ד] דיכולים הבע"ד לקבל על עצמם פסולים כדיינים בדיני ממונות ולכאורה גם ככה"ג מצווה הדיין שלא לשמוע בע"ד אחד שלא בפני חברו, ומדוע כתב החינוך שאינו נוהג אלא בזכרים.

גם באיסור שוחד [מצוה פ"ג] כתב החינוך שנוהג בזכרים כי להם הדין והמנ"ח [אות ד'] כתב שאם קבלו עלייהו פסולים גם הם אסורים בלקיחת שוחד.

[ומאיך לענין לאו ד"לא תגורו" (מצוה תט"ו) כתב המנח"ח שאינו נוהג בנשים כי סוף סוף אינן חייבות לדון, ומשום כך מותר להן להסתלק מהדין מחמת פחד, משא"כ דיין כשר מצווה לדון ואסור לו להשתמט].

אבל האמרי בינה [הל' דיינים סימן ט"ז] כתב דמדברי החינוך נראה דאין איסור לאשה ליקח שוחד כי איסור שוחד הוא רק ב"דיין" ואשה אינה "דיין" כיון דלעולם פסולה לדון [ועיי"ש שחילק בין אשה לקרוב ופסול].

ויש לתלות נידון זה בנידון האחרונים [עי' קובץ הערות סימן ע"ב סק"ז] בגדר "קבלו עלייהו" אם הוא התחייבות בעלמא שמתחייבים הנידונים זה לזה לעשות כפי הוראת הפסול, אבל באמת אין הפסול דיין כלל, או דילמא דנתחדש שיכולים בע"ד לקבל עליהם פסולים ועי"ז מקבלים הפסולין שם דיינים לגבי דין זה,

והאחרונים [עי' חידושי הגרש"ד סנהדרין סימן ז'] חילקו בזה בין קבלת פסול לקבלת יחיד כשר שאם מקבל על עצמו יחיד שידון כמו שלושה בזה יש לומר דיש לו כח ב"ד כיון שהוא דיין כשר, אבל קבלת פסול לא מועילה להחשיב את הפסול לדיין ומועיל רק בגדר התחייבות בעלמא לעשות כפי הוראת הפסול, ולפ"ז בקיבל יחיד כשר שלושה יהיה אסור ליקח שוחד משא"כ בקיבל פסול יהיה מותר לפסול ליקח שוחד וצ"ע.

אמנם נראה דכל זה לענין איסור שוחד אבל לענין האיסור לשמוע בע"ד שלא בפני חברו מסתבר דאין זה תלוי בשם "דיין" דהרי האיסור הוא משום שבכה"ג נחשב לדברי שקר והאיסור לשמוע שקר אינו רק לדיין, וצ"ע דברי החינוך שכתב שאינו נוהג אלא בזכרים וכמו שהקשה המנחת חינוך.

ענינא דיומא / תשעה באב

איסור רחיצה בתשעה באב משום תענית או משום אבילות

המנחת חינוך במצוה שי"ג אות י"ט כתב דאיסור ד' עינויים בתשעה באב [רחיצה, סיכה, נעילת הסנדל, תש"ה] אין זה רק מדין האבילות [כמבואר בתענית דף ל' כל המצוות הנהוגות באבל נוהגות בת"ב] אלא גם משום "תענית" וכמו שאסורים ביה"כ מדין "תענו את נפשותיכם", והוכיח כן מהגמ' בפסחים דף נ"ד דאסור בתשעה באב אפי' להושיט אצבעו במים, ואילו אבל מותר ברחיצת פניו ידיו ורגליו בצונן, וע"כ דאיסור רחיצה בתשעה באב הוא גם משום "עינוי" וכיה"כ, ומשום כך נאסר גם הושטת אצבעו במים, ובחי' מרן רי"ז הלוי הו' תעניות הוסיף דכן מבואר להדיא בגמ' שם' "אמר רבי אלעזר אסור לו לאדם שיושיט אצבעו במים בתשעה באב כדרך שאסור להושיט אצבעו במים ביה"כ" מבואר דהאיסור לרחוץ ידיו בצונן, הוא רק מדין העינוי וכיה"כ ולא משום האבילות.

ונמצא לדבריהם דד' ענויים בתשעה באב אסורים משני טעמים א. מדין אבילות דהרי אבל ג"כ אסור בהם אלא דאי משום הא לא היה נאסר הושטת אצבעו במים ב. משום "עינוי" דהחמירו בתענית של תשעה באב כשל יום הכפורים, ומשום כך נאסרה גם הושטת אצבעו במים.

וכתב המנ"ח דמה"ט לא שמענו מי שיחמיר לא לרחוץ ידיו בת"ב שחל בשבת אף דהרמ"א [סימן תקנ"ד סעיף י"ט] מחמיר לאסור ת"ה בשבת זו משום דנוהגין אבילות בצינעא, וע"כ צריך לומר כנ"ל דהאיסור לרחוץ ידיו בצונן בת"ב הוא רק משום דין התענית, וניהוגי תענית ודאי אין נוהגין בשבת אפי' בצינעא דרך דיני האבילות נוהגין בשבת. ובאמת המגש"ב [שם ס"ק ל"ט] כתב דאסור בשבת זו לרחוץ ידיו בחמין, אבל בצונן לא אסר, ומאי שנא וע"כ כדברי המנ"ח דבחמין כיון דאסור לאבל אסור גם בשבת, משא"כ צונן דמותר לאבל, וכל איסורו משום ה"תענית".

אמנם מדברי הריטב"א מבואר לכאורה דלא כדבריהם אלא דגם האיסור לרחוץ ידיו בצונן בת"ב הוא מדין אבילות, דהנה הריטב"א במו"ק כ"א כתב דמהא דאסור בת"ב לרחוץ בצונן חזינן דת"ב חמור יותר מאבל, [עיי"ש דאיירי לענין איסור תלמוד תורה באבל ובת"ב] והרי ודאי דאין ללמוד חומרת ת"ב על אבל מהא דאסור לאכול בתשעה באב ואילו אבל מותר באכילה, דכל שהוא משום תענית ודאי לא שייך באבל, וע"כ דס"ל דמשום תענית אין איסור רק אכילה ושתיה וכשאר תעניות, וכל חומר דת"ב על שאר תעניות הוא משום אבילות, והא דחמור יותר משאר אבל שמותר ברחיצת אבר בצונן ותשעה באב אסור כתב הריטב"א בתענית י"ג עמוד א' ד"ה ואמרינן דהוא משום דאבילות דכל ישראל חמירא טפי ומבואר גם בדבריו כאן דאיסור רחיצה בצונן מטעם אבילות,

וכן מבואר ברמב"ן [הובא ברא"ש פ"ד סימן ל"ח] דבסעודה מופסקת אסור ברחיצה כיון דהתחילו דיני האבילות והוסיף דאסור אפי' רחיצת פניו ידיו ורגליו, וע"כ דהוא מדין אבילות דהא התענית ודאי לא התחילה דהא אוכל ושותה.

אלא דלפי זה קשה מדוע מותר לרחוץ ידיו בצונן בת"ב שחל בשבת [קושית המנ"ח] וע"כ צריך לומר דאם מונע מרחיצת ידיו בצונן הוי אבילות בפרהסיא, ורק מניעה מחמין דאין דרך כל אדם לרחוץ חשיב בצינעא.

ויש לדון לפי"ז אי מותר לרחוץ ידיו בצונן בבין השמשות דמוצ"ש שחל בו ת"ב, דלכאורה מה שמפסיקים מבעו"י זהו רק מה דאסור משום התענית כיון דמותר להתענות בשבת אם אינו מתענה כל השבת, משא"כ אבילות בפרהסיא אסורה גם בבין השמשות דשבת ומה"ט אין חולצין מנעלים עד אחר ברכו, ונמצא דלהמנ"ח דרחיצה בצונן חשיבא אבילות בצינעא והא דמותר בשבת הוא משום דאינו אסור רק משום עינוי, א"כ בבין השמשות יהיה אסור, אבל אי נימא כמו שכתבנו אליבא דהריטב"א והרמב"ן דחשיבא אבילות בפרהסיא ומה"ט אין נמנעים מרחיצה בצונן בשבת יהיה הדין דמותר לרחוץ גם בבין השמשות וכנעילת הסנדל. וצ"ע.

לא תגורו - האם אפילו בסכנת נפשות

כתב החינוך במצוה תט"ז "שנמנע הדיין מלירוא מאיש מלדון דין אמת וכו' ולא ישים לבו כלל למה שיקרה עליו מוההיזק בשביל דינו" והביא לשון הספרי "שמא תאמר ירא אני מאיש פלוני שמא יהרגני או יהרוג אחד מבני ביתי וכו' תלמוד לומר לא תגורו מפני איש". וצריך ביאור הרי פיקוח נפש דוחה את כל התורה ומאי שנא מצוה זו דחייבים למסור עליה את הנפש כמבואר בספרי.

ויש מהפוסקים [ע' פתחי תשובה חו"מ סימן י"ב סק"א] שכתבו דהספרי לא איירי באופן שברי היזקא ויש סכנת נפשות דבכה"ג ודאי מותר לו להסתלק מוהדין, ואיירי רק באופן שיש חשש וספק שמא יזיק לו הבע"ד, ובוה נצטוה הדיין שלא לחשוש לספק ואסור לו להמנע מלדון משום חשש זה.

אמנם עדיין קשה דהניחא אם איירי בחשש רחוק שבכל התורה גם אין היתר לחשוש לו ולא חשיב "ספק פקוח נפש" אבל פשטות הדברים משמע דאיירי אפי' באופן שנחשב בעלמא ל"ספק פקוח נפש" ואפי' הכי נאסר על הדיין להסתלק ואכתי קשה דהרי ספק פיקוח נפש ג"כ דוחה כל האיסורים וצ"ע.

ועוד קשה דהניחא באופן שיכול הדיין להסתלק אבל מה הדין אם בעל הדין מאיים על הדיין שאם לא יזכה אותו יהרגנו, ובכה"ג גם אם יפרוש יהרגנו, וכי יהיה מותר לדין להטות הדין משום חשש פקוח נפש ואי נימא דאה"כ נמצא דאין דין ואין דיין וכל גברא אלמא יגרום להטית הדין וצ"ע.

ויש לבאר דין זה על פי דברי רבינו יונה בשע"ת שער ג' מאמר ל"ג שכתב וזה לשונו "הוזהרנו בזה להאמין שלא יקרנו נזק מצד משפט הצדק וכו' כמו שאמרו רז"ל שלוחי מצוה אינם ניוזקין לא בהליכתם ולא בחזירתם וזהו פירוש כי המשפט לאלקים הוא' שלא יבאכם נזק בסיבתו" עכ"ל.

ומבואר דנאמר בזה הבטחה לדיין שלא יארע לו שום רע בסיבת פסק הדין, ומוזהר הדיין להאמין בזה, וממילא לא להסתלק מהדין, ונמצא דלא נתחדש שחייב למסור עצמו אלא זה גופא מחדשת התורה שאין כאן חשש סכנה וחייב הדיין להאמין בזה.

מצוה ליצב

בגמ' פסחים דף נ"ד עמוד ב' מבואר דתשעה באב ספיקו מותר ופירשו תוס' דאיירי באופן שהולך במדבר ואינו יודע מתי הוקבע חודש אב שהדין בזה שאזלינן לקולא [ופי' האחרונים דמתענה ביום הראשון ופטור ביום השני] והקשה המנחת חינוך [מצוה ש"א אות ט'] דלדברי הש"ך שכתב בסימן ק"י כללי ס"ס אות כ"א דבאיקבע איסורא כגון שנתערב חתיכת איסור בחתיכת היתר גם בדרבנן אזלינן לחומרא ואפי' באופן שנאבדה אחת מהחתיכות השניה אסורה א"כ גם כאן היה צריך להיות הדין שחייב להתענות שני ימים דהרי ודאי אחד מהם הוא תענית ואיקבע איסורא וצ"ע.

להנצחות:
נא לפנות ל-
0548485931

ניתן לקבל את הגליון כל שבוע במייל : 0548485931@okmail.co.il

הערות והוספות ניתן לשלוח למייל הנ"ל או לפקס 15389763181